

หลักการออกเสียงพยัญชนะในภาษาบาลี

ฐาน ๖ ประเภท

๑. กัณฐฐาน	คอ
๒. ตาลฐาน	เพดาน
๓. มุทฐาน	ปุ่มเหงือก
๔. ทันตฐาน	ฟัน
๕. โอष्ठฐาน	ริมฝีปาก
๖. นาสิกฐาน	นาสิก

ฐานคอ หมายถึง กล่องเสียงที่อยู่ภายในลูกกระเดือกเหนือหลอดลมตลอดไปจนถึงลิ้นไก่ ตามหลักภาษาศาสตร์แบ่งออกเป็น ๒ ฐาน คือ ฐานเส้นเสียง (Glottal) ซึ่งประกอบด้วยเส้นเสียงสองเส้นเป็นรูปตัว V และฐานลิ้นไก่ (Uvular) ซึ่งอยู่ชิดกับลิ้นส่วนหลัง

ฐานเพดาน (Palatal) หมายถึง ส่วนบนของอู่ปาก ตามหลักภาษาศาสตร์เรียกว่า ฐานเพดานแข็ง

ฐานปุ่มเหงือก (Alveolar) หมายถึง บริเวณโคนฟันด้านบน

ฐานฟัน (Dental) หมายถึง ฟันบน

ฐานริมฝีปาก (Bilabial) หมายถึง ริมฝีปากบนและริมฝีปากล่าง

ฐานนาสิก (Nasal) หมายถึง ช่องจมูกที่ลมผ่านออกมาทางจมูก โดยขณะเปล่งเสียงได้มีการปิดกักลม ณ ที่ใดที่หนึ่งในช่องปากและลมผ่านออกไปเฉพาะทางช่องจมูก

พยัญชนะ ๓๓ เสียง คือ

ก	ข	ค	ฌ	ง
ka	kha	ga	gha	ṅa
จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
ca	cha	ja	jha	ña

ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
ṭa	ṭha	ḍa	ḍha	ṇa
ต	ถ	ด	ธ	น
ta	tha	da	dha	na
ป	ผ	พ	ภ	ม
pa	pha	ba	bha	ma
ย	ร	ล	ว	ศ
ya	ra	la	va	śa
ษ	ส	ห		
ṣa	sa	ha		

เสียง ศ เกิดที่เพดาน เสียง ษ เกิดที่ปุ่มเหงือก ส่วนเสียง ส เกิดที่ฟัน เสียงคือ ศ ออกเสียงเหมือน sh (ชุย) ในภาษาอังกฤษ ส่วนเสียง ษ ก็คือเสียง sh ที่มีเสียงจากอูรฐาน

พยัญชนะที่ ๑ และที่ ๓ มีเสียงคล้ายกัน เพราะพยัญชนะที่ ๑ เป็นอโหสะ ส่วนพยัญชนะที่ ๓ เป็นโหสะ จึงเพียงเปิดปากให้กว้างแล้วออกเสียงดั่งๆ ตามธรรมชาติ เพราะโหสะเป็นสภาวะลิหะ คือ สำเร็จตามปกติ ดังนั้น ก (ka) และ ค (ga) จึงมีเสียงคล้ายกัน แม้ จ (ca) และ ช (ja) ก็มีเสียงคล้ายกัน ดังนี้ เป็นต้น

ส่วนพยัญชนะที่ ๒ คือ ข เป็นอนิต คือ เสียงแข็ง หมายถึง มีเสียงอูรฐานคือ หุ ประกอบไปด้วย ฝรั่งจึงใช้เป็น kha จัดเป็นเสียงที่มีการสั่นสะเทือนของลูกกระเดือกในเวลาออกเสียง ข ในภาษาไทยเสียงนี้คือเสียง ค

พยัญชนพุทธิ ๑๐

คำว่า พยัญชน ในบางแห่งหมายรวมทั้งสระ พยัญชนะที่มีสระ และบท กล่าวคือ พยัญชน ศัพท์ในพยัญชนพุทธิ (พยัญชนะเครื่องแสดงอรรถ) ๑๐ ประการ อันได้แก่

๑. ลีถิล เสียงหย่อน (เสียงไม่พ่นลม) มี ๑๐ เสียง คือ ก จ ฎ ต ป, ค ช ท ท
๒. ธนิต เสียงแข็ง (เสียงพ่นลม) มี ๑๐ เสียง คือ ข ฉ ฐ ถ ผ, พ ฌ ฒ ฐ ภา
๓. ที่ฆะ เสียงยาว ๕ เสียง คือ อา อี อุ เอ โอ
๔. รัสสระ เสียงสั้น ๓ เสียง คือ อ อิ อุ
๕. ครุ เสียงหนัก เช่น ยสุส นกขมติ
๖. ลหุ เสียงเบา เช่น ยสุส น ขมติ
๗. สัมพันธะ บทติดกัน เช่น ตฤหิสฺส
๘. วัตถิตะ บทแยกกัน เช่น ตฤหี อสุส
๙. นิคคหิต พยัญชนะที่เปล่งเสียงออกทางนาสิก ประกอบกับรัสสระ ๓ เสียง เช่น ก กิ กุ

๑๐. วิมุตตะ เสียงทั่วไปที่ไม่เปล่งออกทางนาสิกเหมือนนิคคหิต

ลีถิล ธนิตยจ ที่ฆะรสฺส ครุ ลหุกฤเจว นิคคหิต

สมฺพนธวตฺถิตํ วิมุตตํ ทสธา พยัญชนพุทธิยา ปภาทอ.

(วิ.ม.อ. ๓/๔๘๕/๕๕๒)

“ประเภทของพยัญชนพุทธิมี ๑๐ ประการ คือ ลีถิล ธนิต ที่ฆะ รัสสระ ครุ ลหุ สัมพันธะ วัตถิตะ นิคคหิตะ และวิมุตตะ”

อรรถาธิบาย

หการํ ปญจเมเหว

โอรสนติ วทนฺเตตถ

อนตฺตญฺญาหิ จ สํยุตํ

กณฺฐํ ตทสํยุตํ. (รูป. ๑/๒)

“ในบรรดาอักษรเหล่านี้ [นักไวยากรณ์ทั้งหลาย]กล่าวว่า ห อักษร อันประกอบด้วยอักษรที่ ๕ [ของวรรค] และ [ย ร ล ว] อันตั้งอยู่ในที่สุด[ของวรรคทั้ง ๕] ว่าเป็นอักษรเกิดที่อุฐาน (ฐาน คือ ออก) และย่อมกล่าวว่า ห อักษรอันไม่ประกอบด้วยอักษรเหล่านี้ว่าเป็นอักษรเกิดที่คอ”

คาถานี้แสดงความเห็นของนักไวยากรณ์บางท่านที่กล่าวถึง ห อักษรว่า ห อักษรดังกล่าวเมื่อประกอบกับปัญจมอักษรของวรรคคือ ง ญ ณ น ม และอักษรที่อยู่ท้ายวรรคคือ ย ร ล ว จะไม่เกิดที่กัณฐานตามปกติ แต่จะเกิดที่อุฐาน คือ ออก หมายความว่า ไม่เปล่งเสียง ห ออกมาทางช่องปาก แต่เป็นเสียงผสมกับออกเหมือนเสียงธนิต คือ พ ฌ ท ฒ ภ เป็นต้น

คาถานี้กล่าวตามมติของคัมภีร์ปาณินียศีกษาว่า

หการํ ปญจเมหิ ยุตต-

มนโตฏฐาหิ จ สยุตํ

โอรัส ตํ วิชาเนย

กณฺญย'มาหุรฺสยุตํ.

“พึงทราบ ห อักษรนั้นอันประกอบด้วยอักษรที่ ๕ [ของวรรค] และ [ย ร ล ว]อันตั้งอยู่ในที่สุด[ของวรรคทั้ง ๕] ว่าเป็นอักษรเกิดที่อุฐาน [นักไวยากรณ์ทั้งหลาย]กล่าวว่า ห อักษรอันไม่ประกอบด้วยอักษรเหล่านี้ว่าเป็นอักษรเกิดที่คอ”

ตัวอย่างที่กล่าวในคาถานี้ เช่น

ง = -

ญ = ปญหา (การถาม), ตญหิ (จริงอยู่คำนั้น) ตันหุยิ ปันหุยา

ณ = ตณฺหา (ความอยาก) ตันหฺนา

น = นฺหารุ (เอ็น), นฺหาตา (อาบแล้ว) หฺนารุ หฺนาตา

ม = อมฺหากํ (ของพวกเรา), อสุมฺห (ได้ยินแล้ว) อัมหฺมากัง อะสุมฺมฺหะ

ย = สงฺคยฺหติ (อันเขาย่อมรวบรวม), มฺยฺหเต (อันเขาย่อมหลง) สํคยฺหะติ มฺยฺหเต

ร = -

ล = วุลฺโห (การลอยไป), วุลฺหเต (อันเขาย่อมลอยไป) วุลฺโหล วุลฺหะเต

ว = ชิวฺหา (ลิ้น), อวฺหิตฺ (อันเขาเรียกแล้ว) ชิวฺหา อวฺหิตฺ

รฺหฺหิ (การยกขึ้นกล่าว) รฺหฺหิ

ห อักษรที่ซ้อนกับ ง และ ร ไม่มีใช้ในบาลีและสันสกฤต

ห อักษรที่ประกอบกับ ฬ อาจอยู่อักษรหน้าหรือหลังก็ได้ มีตัวอย่างในปทรูปลัทธิฎีกาพยายาของสิงหลว่า พุรหุมจิริย, ชิวหากาโร

คำว่า พุรหุม = พุระหุมะ (ออกเสียง หุ ชัดเจน) หรือ พุระมะ (ไม่ออกเสียง หุ ชัดเจน)

คำว่า พุราหุมณ = พุราหุมณะ (ออกเสียง หุ ชัดเจน) หรือ พุรามณะ (ไม่ออกเสียง หุ ชัดเจน)

คำว่า ชิวหา = ชิวหา (ออกเสียง หุ ชัดเจน) หรือ ชิวหา (ไม่ออกเสียง หุ ชัดเจน)

สรุปความว่ามติดังกล่าวแสดงฐานเพิ่มอีกฐานหนึ่ง คือฐานที่ไม่มีในฐาน ๖ ประเภท และเป็นมติของอาจารย์บางท่านที่ไม่ใช่สมานฉันท์ของนักไวยากรณ์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การออกเสียงของชาวไทยและสิงหลในเรื่องนี้จะตรงตามมติแรก เช่นคำว่า ตณฺหา อ่านว่า ตันหา แต่การออกเสียงของชาวพม่าจะตรงกับมติหลัง คืออ่านว่า ตันหฺนา

คำว่า อนตฺถฐา คือ อักษรตั้งอยู่ในที่สุดแห่งวรรคอักษร หมายถึง ย ร ล และ ว ตั้งคำอธิบายในปทรูปลัทธิฎีกาว่า ปญจวคฺคานมนฺเต จิตฺตฺตา อนตฺถฐานามเกหิ (อักษรที่มีชื่อว่าอันตฺฐา เพราะตั้งอยู่ในที่สุดแห่งวรรคทั้ง ๕) ความจริงคำนี้เป็นชื่อจากไวยากรณ์สันสกฤต ดังคัมภีร์กาตันตระกล่าวว่า อนตฺถฐา ยรลว (ย ร ล และ ว ชื่อว่า อันตฺฐา)

อนึ่ง วิธีออกเสียงในภาษาบาลี แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ไม่อ่านกล้ำ ใช้ในกรณี ๔ อย่าง คือ

ก. พยัญชนะสังโยคเป็นวรรคเดียวกัน เช่น อกฺก (อักกะ), อกฺข (อักขะ) เป็นต้น

ข. พยัญชนะสังโยคเป็น อ วรรคเหมือนกัน เช่น อยฺย (อัยยะ), ปลฺลว (ปัลลวะ)

เป็นต้น

ค. พยัญชนะสังโยคมีวรรคต่างกัน เช่น ภาณฺช (ภันชะ), หนฺส (หันสะ) เป็นต้น

ฆ. พยัญชนะสังโยคมี ห อักษรอยู่ท้าย เช่น อสฺมฺห (อะสฺมฺหะ), รุฬฺหิ (รุนฺหิ) เป็นต้น

๒. อ่านกล้ำ ใช้ในกรณี ๒ อย่าง คือ

ก. มี ย ร ว อักษรอยู่ท้าย เช่น กลฺยาณ (กัลยาณะ), จิตฺร (จิตฺตระ), กตฺวา (กัตตุ

วา), อนุเวติ (อันนุเวติ)

ข. มี ส อักษรอยู่หน้า เช่น ตสฺมา (ตัสฺหฺมา)

อุสมอักษร ในระบบไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตเรียกว่า อุษฺมน (ไอน้ำ) เป็นเสียงที่มีลมเสียดแทรกออกมาระหว่างลิ้นกับฟัน ในภาษาบาลีคือ ส และ ห อักษร

การออกเสียงบาลีนั้นมีข้อยกเว้นอยู่บ้าง เช่น ปญฺหา ไม่อ่านว่า ปัยหา แต่อ่านว่า ปันหา คำว่ามิลินฺทปญฺหฺ อ่านว่า มิลินฺทปะนฺหะ แม้คำว่า พุรฺหมฺ อ่านว่า พุระมะ โดยเสียง ห หายไปเหมือน H ในคำว่า Hour (อาวเวอะ)

อนึ่ง คำว่า ตสฺมา ออกเสียงเป็น ตัสฺหฺมา โดยมี หฺ กล้ำ ทั้งนี้เพื่อให้ต่างกับคำว่า ตสฺมา (ตัสสะมา) แม้คำว่า สงฺขยา ก็อ่านว่า สังฺขฺยา เพื่อให้ต่างกับคำว่า สงฺขยา (สังฆะยา) ส่วนคำว่า สมฺพุทฺธฺ อ่านได้สองแบบว่า สะหฺมุตฺตะ หรือ สะมุตฺตะ โดยต่างกันที่อย่างแรกมีเสียงต่ำ อย่างหลังมีเสียงสูง เนื่องจากเสียงสระอาจแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ เสียงสูง (อุทาดฺต) เสียงต่ำ (อนฺทาดฺต) และเสียงกลาง (สฺวริต)

เอ-โอ ออกเสียงเหมือนรัสสระได้บ้าง

กฺวจิ สํโยคปฺพุพา เอกาโรการา รสฺสา อิว วุจฺจนฺเต. ยถา เอตฺถ, เสยฺโย, โยจฺจ, โสตฺถิ.
(รูป. ๑/๖)

“ในบางแห่ง เอ อักษรและ โอ อักษร ที่อยู่ข้างหน้าพยัญชนะสังโยค ย่อมออกเสียงเหมือนรัสสระ เช่น

เอตฺถ (ในที่นี้)

เสยฺโย (ประเสริฐ)

โยจฺจ (ปาก)

โสตฺถิ (ความสวัสดิ์)”

สังโยค คือ พยัญชนะสองหรือสามตัวที่ซ้อนกันอยู่โดยไม่มีสระคั่นอยู่ในระหว่างพยัญชนะ เช่นทฺธ ใน พุทฺธ, จฺช ใน สงฺขยา ท่านกล่าวว่า เอ และ โอ ที่อยู่ข้างหน้าพยัญชนะสังโยคดังกล่าว ไม่ต้องออกเสียงยาว ๒ मात्रาเหมือนที่ฆสระทั่วไป แต่ให้ออกเสียงเป็น ๑ मात्रาเหมือนรัสสระ

ในอุทากรณีว่า เอตฺถ ออกเสียงเป็น เอตฺ-ถ โดยเสียงของ เอตฺ คล้ายกับเสียงรัสสระที่

มี ๑ มาตราไม่ออกเสียงเป็นที่สระว่า เอ-อ ส่วนเสียงว่า เสยโย ออกเสียงคล้ายรัสสระว่า เสย-โย ไม่ออกเสียงเป็นที่สระว่า เส-โย ระบุว่า โอฏฐ, โสตุถิ ก็มีน้อยเดียวกัน

ตามมติของโมคคัลลานไวยากรณ์ถือว่า เสียง เอ และ โอ ที่อยู่หน้าพยัญชนะสังโยค จัดเป็นรัสสระคัมภีร์นั้นจึงกล่าวถึงรัสสระ ๕ เสียง คือ อ อิ อุ เอะ และ โอะ ดังนั้นจึงกล่าวถึงสระ ๑๐ เสียงโดยเพิ่มสระทั้งสองข้างต้น

อย่างไรก็ตาม คัมภีร์พาลาวดารฎีกาใหม่ (หน้า ๑๓) เห็นว่า เอ และ โอ ที่อยู่หน้าพยัญชนะสังโยคอาจไม่ออกเสียงเป็นรัสสระเสมอไปในกรณีที่เข้าสนิทกับบทหลัง เช่น

ก. ปากโถมุหิ (ปากโฏ + อมุหิ) ซึ่งออกเสียงยาวเป็น ปากะโถมุหิ ไม่ออกเสียงสระ โอ สั้นกว่าปกติเหมือน โสตุถิ

ข. เจตฺเตตฺถ (เจ + อิติ + เอตฺถ) ออกเสียงเป็น เจ-ตฺเตตฺ-ถ ไม่ออกเสียงเป็น เจตฺ-ตฺเตตฺ-ถ

พาลาวดารฎีกาใหม่ยังกล่าวว่า ภาษาสันสกฤตก็ไม่มีสระ เอ และ โอ ที่ออกเสียงสั้นเป็นรัสสระว่า เอะ และ โอะ ดังนั้น การกำหนดสระ ๘ เสียงและอักษร ๔๑ เสียงตามมติของกัจจายนไวยากรณ์จึงเป็นสมานฉันท์ของนักไวยากรณ์ทั้งหลาย

ปัจจุบันมีบางท่านออกเสียง เสยโย เป็น สៃ-โย โดยอ้างข้อความที่กล่าวถึงการออกเสียงเป็นรัสสระตามคำอธิบายของปทรูปสิทธิปกรณ์ แต่ที่ถูกต้อง คือ

๑. เสียงว่า เส เป็นเสียงยาว ส่วนเสียงว่า เสย เป็นเสียงสั้นกว่า เส การออกเสียง เสยโย ก็จัดว่าเป็นเสียงสั้นอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องออกเสียงเป็น สៃโย เพราะบาลีไม่มีสระ ไอ เหมือนสันสกฤต ข้อนี้เทียบได้กับเสียง เอตฺถ ที่ออกเสียงว่า เอตฺถ ไม่ออกเสียงเป็น ไอถ

๒. สระ ไอ ในภาษาสันสกฤตจัดเป็นที่สระเท่านั้น การออกเสียงเป็น สៃโย จึงไม่สอดคล้องกับสันสกฤตที่อ่านเป็นเสียงยาวว่า สายโย (เสียงของภาษาไทยแยกสระ ไอ เป็นเสียงสั้นกว่าเสียง อาย แต่ในภาษาสันสกฤตมีเฉพาะเสียง อาย เท่านั้น แม้ในภาษาอังกฤษก็มีสระ ไอ ที่ออกเสียงเป็น อาย)

๓. ชาวพม่าและสิงหลไม่ออกเสียงเป็น สៃโย แต่ออกเสียงว่า เสยโย ตามปกติ

กระเอย

ตุณหึ

ทุพพลุย์

สณจิจจ

ตตริทำ

ชียยนเก

ภียโย

อมุฬุหวินโย

สงุโฆ

อายสมนุโต

ปนายสมนุเต

มุฬุโหสิ

อณญตุร

กลุยานกมุยต

อนวทุตมมาส

ชียยนธมุฬุ

เทวนวุติ